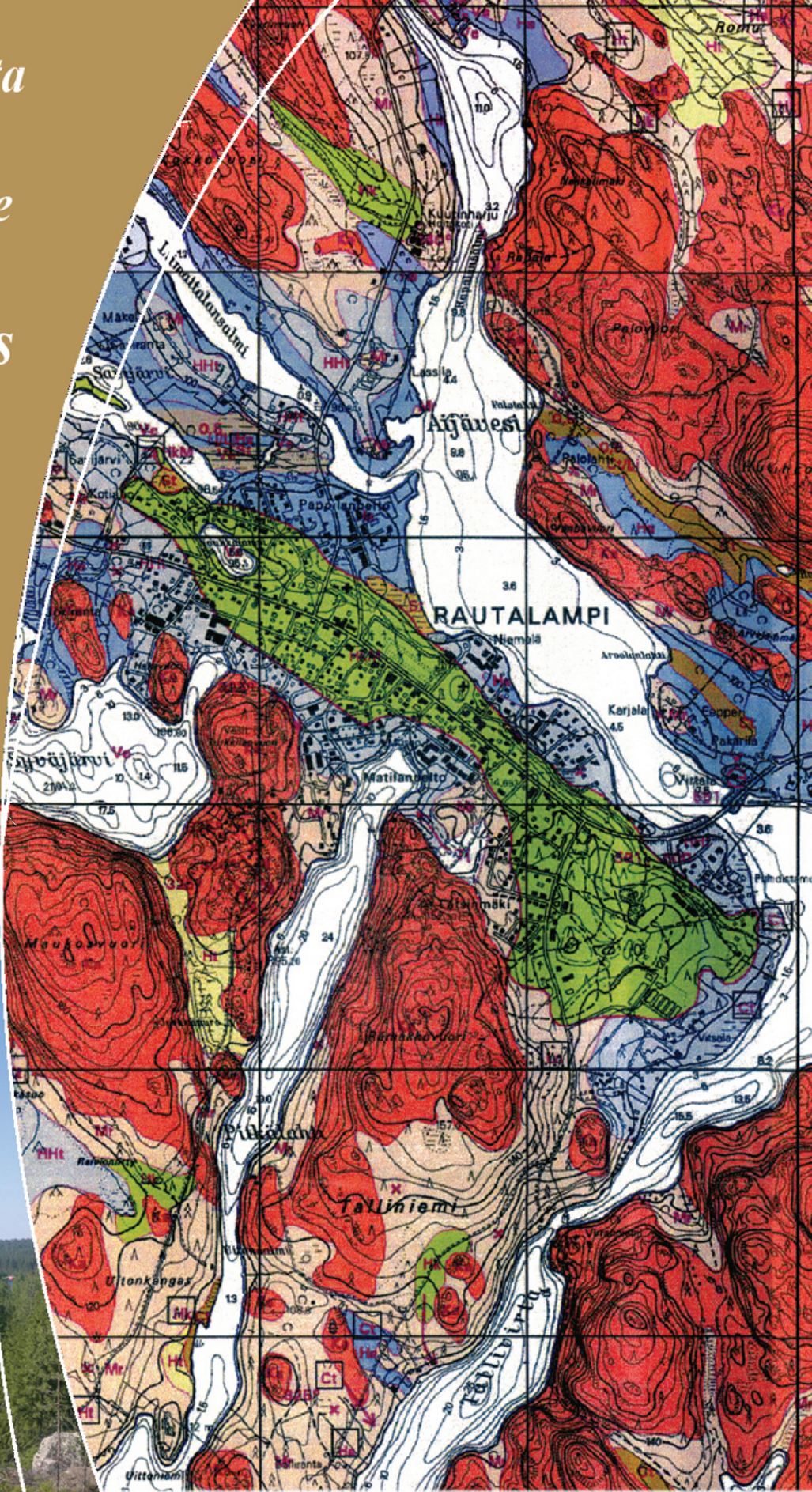

*Rautalammin kunta
Kirkonkylän
osayleiskaava-alue*

*Maisemaselvitys
2012*

Tilatohtorit Oy
Tila- ja kaavatohtorit

RAUTALAMMIN KUNTA
KIRKONKYLÄN OSAYLEISKAAVA-ALUE

MAISEMASELVITYS 2012

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
Selvitysmenetelmät	4
Kaavoitustilanne ja aluevaraukset	4
MAISEMARAKENNE	5
Maisemarakenne, yleistä	5
Kallio- ja maaperä, yleistä	5
Kallioperä Pohjois-Savossa	6
Maaperä Pohjois-Savossa	6
Kallio- ja maaperä osayleiskaava-alueella	6
Maaston korkeussuhteet Rautalammillä ja osayleiskaava-alueella	7
Vesistöt	8
Vesistöalueet ja vedenjakajat	8
Tulvakorkeus	8
MAISEMAKUVA	9
TAAJAMAKUVA	10
RAUTALAMMIN ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET JA -KOHTEET	13
Arvokkaat maisema-alueet	13
Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisema	13
Arvokkaat kallioalueet	15
Maukosvuori	15
Kokkovuori	17
Rämäkkövuoren louhikko	17
Kiikarvuori	17
Arvokkaat peltoalueet	17
LÄHTEET	18
LIITE 1. MAISEMAINVENTOINTIKARTTA	
Selitteet	
Maisemainventointikartta (erillinen liite)	

JOHDANTO

Tämän maisemaselvityksen on koonnut arkkitehti TkL Risto Suikkari/Tilatohtorit Oy jäljempänä mainitun aineiston pohjalta. Paikan päällä tehtyyn havainnointiin ovat lisäksi osallistuneet maisema-arkkitehti Elina Söderström, arkkitehti LuK Kai Tolonen sekä insinööri Eero Tolonen. Maisemaselvityksen asiasisällön on tarkistanut biologi, FM Jorma Knuutinen kesällä 2012.

Tässä selvityksessä on tarkasteltu maiseman ja taajamakuvasen visuaalisesti merkittäviä tekijöitä. Arvokkaita luontokohteita on tarkasteltu erillisessä Tilatohtorit Oy:n kokoamassa selvityksessä *Rautalammin kunta, kirkonkylän osayleiskaava-alue, Luontoselvitys 2012*.

Rautalammin kunnan alueelle on tehty laaja luonto- ja maisemaselvitys vuonna 2002 (Jorma Knuutinen & Raimo Pakarinen: *Miekka-, Koskelo- ja Äijäveden, Lonkarin, Rautalammen, Sääks- ja Kalajanjärven sekä eräiden muiden järvien ja lampien luonto- ja maisemaselvitys*). Maisemainventointia on täydennetty kesällä ja syksyllä 2011 sekä 2012 paikan päällä suoritettujen inventointikäyntien yhteydessä tehdyillä havainnoilla.

Selvityksiin on koottu myös viimeisin Ympäristöministeriön ja Ely -keskuksen keräämä eri selvityksistä saatu tieto, joka koskee Rautalamppia ja kirkonkylän osayleiskaava-aluetta.

Selvitysmenetelmät

Maisemaselvityksessä on käsitelty maisemarakennetta ja visuaalista maisema- ja taajamakuvasen sekä esitetty maiseman suojelualueet – ja kohteet sekä kehitettävät kohteet maisemassa.

Rautalammin kirkonkylän osayleiskaava-alueen arvokkaimpien maisemakohteiden kuvaus perustuu osalta aluetta Jorma Knuutisen ja Raimo Pakarisen vuonna 2002 laatimaan selvitykseen *"Miekka-, Koskelo- ja Äijäveden, Lonkarin, Rautalammen, Sääks- ja Kalajanjärven sekä eräiden muiden järvien ja lampien luonto- ja maisemaselvitys"* sekä Jukka Husan et al. vuonna 2001 toimittamaan selvitykseen *Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Pohjois-Savossa*, Pohjois-Savon maakuntakaavan 2030 liiteselvityksiin sekä paikan päällä kesällä ja syksyllä 2011 tehtyihin maisemainventointeihin.

Arvokkaista maisemakohteista on niiden kuvauksen yhteydessä esitetty kaavamerkintäsuositukset. Maukosvuoren osalta on esitetty tärkeimpien luonto- ja maisematekijöiden arviointi (Husa et al 2001, 106).

Maiseman ja taajamakuvasen visuaaliselta kannalta tärkeimmät tekijät on esitetty maisemainventointikartalla (liite 1). Liitekartalla maisemaa ja taajamakuvasen on tarkasteltu julkisen tilan näkökulmasta.

Kaavoitustilanne ja aluevaraukset

Kirkonkylän osayleiskaava-aluetta koskee Ympäristöministeriön 2011 vahvistama Pohjois-Savon maakuntakaava 2030.

Maakuntakaavaa edeltäneessä Sisä-Savon seutukaavassa harju- ja kalliomaisema-alueeksi (MY, maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla ympäristöarvoja) on merkitty Maukosvuori. Pohjois-Savon maakuntakaavassa vastaavat alueet on merkitty MY1 -merkinnällä (maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja).

Rautalammin kirkko ja keskusraitti on Pohjois-Savon maakuntakaavassa 2030 merkitty Valtakunnallisesti tärkeäksi kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi (MA1-v 001). Lisäksi suurtilat miljöineen on myös merkitty valtakunnallisesti tärkeiksi:

- Karjalan suurtila, v. 1871 valmistunut päärakennus ja miljö (MA1-v 002; RKY)
- Korholan v. 1867 valmistunut päärakennus ja miljö (MA1-v 003; RKY)
- Ropolan v. 1868 valmistunut päärakennus ja miljö (MA1-v 004; RKY)

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisema, keskustan pohjoispuolen vesistöjen rajaamien suurtilojen ja viljelysaukeiden muodostama kokonaisuus on maakuntakaavassa arvioitu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi (MA1 006).

2011 aloitetun Kirkonkylän uuden osayleiskaava-alueen järvimaisemaa koskee kaksi vahvistettua osayleiskaavaa: Kirkonkylän osayleiskaava vuodelta 1983 (Äijävesi, Liimattalansalmi, Noukkalampi, Savijärvi ja Syväjärvi) ja Toholahden (teollisuusalueen) osayleiskaava vuodelta 1994 (Äijävesi, Kaijärvi) sekä sen muutos 1997. Viimeksi mainitussa kaavassa on Karjalan kartanon sr -suojelumerkinnän lisäksi Karjalan ja Pakarilan pihamiljö merkitty AP/s -merkinnällä (pientalovaltainen alue, jolla ympäristö säilytetään), sekä Karjalan kartanon rantapuustolle osoitettu sp-1 -merkintä, jolla puusto säilytetään. Kirkonkylän v. 1983 osayleiskaavassa Rautalammin suurtilojen pihapiirit on merkitty suojeltaviksi SR -merkinnällä.

Keskeiset alueet kuuluvat Rautalammin kirkonkylän asemakaavaan. Asemakaavaan on Kokkovuori merkitty luonnonsuojelulain nojalla suojelluksi luonnonsuojelualueeksi (SL). Useita kirkonkylän taajamassa keskeisesti sijaitsevia rakennuksia on suojeltu asemakaavassa, mm. Pilvenpiirtäjä (Lassilan puustelli) (sr-1), Rautalammin Osuusmeijeri, (sr-2), Kirkko, kellotapuli ja muuri (skr-1), Vanha ompeluseurantalo (sr).

Rautalammin arvokkaat luontokohteet -selvityksessä (Knuutinen 1989) mainitaan seuraavat nyt kaavoitettavalla kirkonkylän osayleiskaava-alueella sijaitsevat luonto- ja maisemakohteet: Maukosvuori (länsirinne lähiympäristöineen) (Vm 1), Savijärven suo (Su 17), Tervalampi (Lv 7), Savijärven kosteikko (Lv 10), Maukosvuoren itäreunalla lähellä Pitkälahden rantaa sijaitseva Maukosvuoren lehto (Lh 3) ja Tallivirran vuorimaa (Vm 2). Osayleiskaava-alueen ulkopuolella Kokkovuoren luoteispuolella sijaitsee Kokkovuoren suo (Su 16).

Maukosvuori kokonaisuudessaan on luokiteltu Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta valtakunnallisesti arvokkaaksi kallioalueeksi (Husa et al. 2001, *Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Pohjois-Savossa*. Suomen ympäristökeskus, alueelliset ympäristöjulkaisut 214, 18–20).

Rautalammin reittiä on esitetty erityissuojelukohteeksi ns. suojeluvesityöryhmän mietinnössä (Komiteamietintö 1977) ja vesistöjen erityissuojelutyöryhmän mietinnössä (Työryhmän mietintö 1992). Reitin koskia koskee lisäksi koskiensuojelulaki.

Rämäkkövuoren louhikko Hankaveden Pitkälahden itäreunalla on luokiteltu **Metsälain (10§)** mukaiseksi erityisen tärkeäksi elinympäristöksi.

MAISEMARAKENNE

Maisemarakenne, yleistä

Maisemarakenne on kokoava nimi, joka kuvaa maaston topografiaa, maa- ja kallioperää, vesiolosuhteita, pienilmastoa ja kasvillisuutta. Maisemarakenne vaikuttaa ihmisen toimintaan, erityisesti maanviljelyyn, asutuksen sijoittumiseen ja kulkureittien linjaukseen. Se on luettavissa kaikesta historiallisesti kerrostuneesta ympäristöstä ja auttaa ympäristön ymmärtämisessä.

Oikein käytettynä maisema-analyysi antaa laajempaa taustatietoa maaston ominaisuuksista sekä auttaa esimerkiksi rakennettavuus- ja kulttuurihistoriallisten selvitysten kohdentamisessa. Analyysin perusteella voidaan laatia kaavoitusta ja muuta maastoa ja maisemakuvaa muokkaavaa toimintaa ohjaavia suosituksia, jotka säästävät myöhemmissä suunnitteluvaiheissa aikaa ja kustannuksia.

Maisemarakenne on Rautalammin kirkonkylän taajaman pohjoispuolella vanhaa maatalousmaisemaa. Taajaman eteläpuolella maisema on voimakkaasti kumpuilevaa. Maisemakuvaa hallitsee luoteis-kaakko -suunnassa kirkonkylän läpi kulkeva harjumuodostuma, jolle rakentaminen keskittyy, sekä sitä reunustavat vesistöt: Äijävesi, Hankaveden pohjoiseen ulottuvat kapeat lahdet sekä useat muut pienemmät järvet.

Kallio- ja maaperä, yleistä

Kiinteä kallioperä ja sitä peittävä maaperä näkyvät maaston muodoissa ja maisemarakenteessa. Maaperän ja kallioperän ominaisuudet vaikuttavat muun muassa kasvillisuuden ja eliöstön muodostumiseen ja menestymiseen.

Kallioperä Pohjois-Savossa

Suomen kallioperä on maapallon vanhimpia. Se on muodostunut vaihtelevissa geologisissa olosuhteissa 1 500 – 3 000 miljoonaa vuotta sitten. Suomi sijaitsee prekambriksen kilven alueella, jossa vanha kallioperä on paljastunut nuorempien kerrostumien alta. Kallioperä on tiivistä ja ehjää, lukuun ottamatta murroslinjoja ja ruhjevyyhykkeitä. (Koskinen 2010, 5)

Kuopiosta pohjoiseen ja koilliseen sijaitsee **prekambriajan** varhaisemmalla maailmankaudella yli 2 500 miljoonaa vuotta sitten syntyntä syvälle kulunutta mannerlaattaa edustava kallioperän osa. Sen kivet ovat etupäässä granitoideja ja gneissejä. Kuopiosta etelään ja länteen toisen, pohjoista kohti työntyneen laatan kallioperässä kivet ovat 1930-1 800 miljoonaa vuotta vanhoja gneissejä, sedimentti- ja vulkaniittikiviä ja niihin tunkeutuneita, enimmäkseen graniittisia syväkiviä. Alueen läpi kulkee Savon liuskejakso, joka muodostuu muinaisen Kareliden vuorijonon juuriosista. Kahden eri-ikäisen ja tyyppisen kallioperän kohtaaminen aiheuttaa rikkonaisuutta pinnanmuodoissa, suhteellisen suuria korkeusvaihteluita ja kalliopaljastumia. Rikkonaisuutta lisää myös Pohjois-Savon halki kulkeva Perämeren-Laatokan vyöhykkeeksi kutsuttu laaja kallioperän murrosvyöhyke. Murrokset näkyvät maisemassa selvänä luodekaakko- suuntaisena juovaisuutena. Mannerjään kuluttamiin kallion murroslinjoihin on syntynyt järvesistöjä. (Koskinen, 6)

Maaperä Pohjois-Savossa

Pohjois-Savon maaperä on suurimmilta osin syntynyt viimeisen jääkauden aikana mannerjäätikön kuluttavien, kuljettavien ja kerrostavien voimien tuloksena sekä jääkauden jälkeisten prosessien vaikutuksesta.

Jääkausi päättyi Savon alueella noin 11 000 vuotta sitten. Jäätikön sulamisen jälkeen alue oli lähes kauttaaltaan veden vallassa. Pohjois-Savon alue oli saaristoa lukuun ottamatta yhtenäistä manneraluetta koillisessa Rautavaaran ja Sonkajärven alueilla. Mannerjäätiköltä purkautuvien sulamisvesien tuoma liete kerrostui altaiden pohjalle savena ja hiesuna. Itämeren Yoldiamerivaiheen ylimmät rannat ovat nykyisin Varkaudessa noin 120, Kuopiossa noin 145 ja lisäalassa noin 170 metriä nykyisen merenpinnan yläpuolella.

Mannerjäätikön painon hellittäessä maa alkoi kohota, jolloin vähitellen paljastui uutta maata ja merenlahdet muuttuivat järviksi. Pohjois-Savon suuret järvet kuuluivat aluksi muinaisiin suurjärviin, idässä Suursaimaaseen ja lännessä Muinais-Päijänteeseen. Harjujaksot syntyivät mannerjäätikön sulamisvaiheessa jäätikköjokiin. Nykyisin Pohjois-Savon maisemaa hallitsevat moreenin peittämät kalliomaat sekä harjuselänteet. Mäkien väliset painanteet ovat usein soistuneita. Pellot ovat syntyneet rehevimmille kasvualustoille: savikoille, mäkien huuhtoutumattomille lakialueille ja hienoainesmoreenin peittämille rinteille. Harjut ovat perinteisesti toimineet liikenneväylinä, ja myös enemmistö Pohjois-Savon taajamista sijaitsee harjualueilla. (Koskinen 2010, 8)

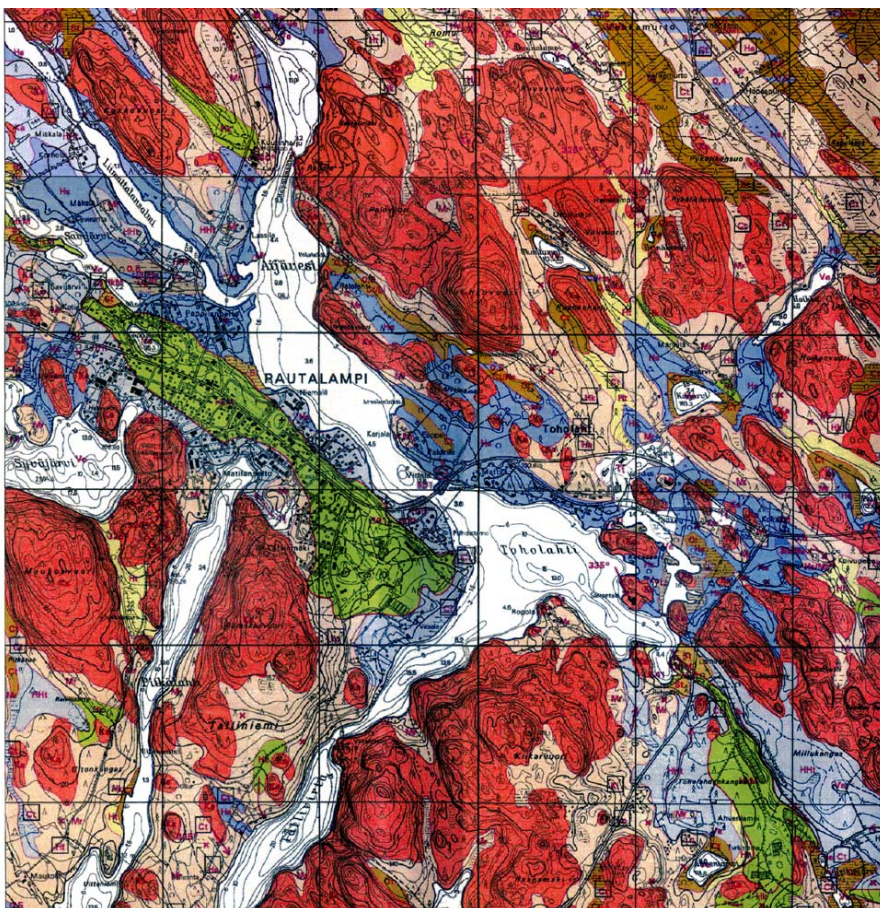
Kallio- ja maaperä osayleiskaava-alueella

Vallitsevat kivilajit ovat graniitti ja granodioriitti sekä pyrokseenigraniitti ja montsoniitti (Husa et al. 2001, 15). Kaava-alueen itäosassa esiintyy myös liuskeisiin kuuluvia kivilajeja. Monin paikoin on näkyvissä avokallioita.

Louhikkaisia rantoja tavataan kirkonkylän eteläpuolella. Kirkonkylän tuntumassa on vesi- ja rantamaisemassa näkyviä louhikoita mm. Rämäkkövuoren juurella Pitkälähden itärannalla sekä Äijäveden Tallivirralla. Louhikoita sijaitsee myös monien mäenyrkänteiden tyvellä hieman kauempana rannasta, erityisesti Maukos-, Kiikar- ja Rämäkkövuorella.

Saviperäiset maalajit ovat yleiskaava-alueen rantojen tavallisimpia kivennäismaalajeja (Suomen geologinen yleiskartta 1934). Hiekkarantoja sijaitsee Hankaveden Pitkälähden pohjukassa, Toholahdessa ja paikoin Syväjärven rannoilla.

Ranta-alueiden ulkopuolella Rautalammin kirkonkylän osayleiskaavoitettavan alueen maaperä on pääasiassa soraa ja moreenia, jonka rakennettavuus on hyvä. (ks. kuva 1. Maaperäkartta). Alueella on kuivia kangasmaita sekä jonkin verran soita ja kosteikkoja. Kuivat kangasmaat ovat pääosin pienehköjä ja yleensä kivikkaisia moreeniharjanteita.

Kuva 1. Maaperäkartta Rautalammin kirkonkylän keskeisiltä osilta. Vihreä väri kuvaa hiekkaharjua, punainen kalliota, vaaleanpunainen moreenikerrostumia, sininen saviperäistä maata ja ruskea eloperäistä kerrostumaa. Lähde: Maanmittauslaitoksen maaperäkartta, Rautalampi.

Maaston korkeussuhteet Rautalammilla ja osayleiskaava-alueella

Pohjois-Savo on kokonaisuudessaan melko matalaa. Suurin osa maakunnan alueesta sijoittuu 100–150 metrin korkeudelle merenpinnasta. Rautalammilla maaston topografia on voimakkaasti kumpuilevaa. Maaston korkokuva on pienpiirteissään vaihteleva ja selvästi luode-kaakko-suuntautunut. Laaksot, selänteet ja jyrkänteet noudattavat kallioperän syviä, pitkiä ja kapeita murroksia. Kaava-alueella korkeus vaihtelee noin 96,1 ja 193,1 metrin välillä merenpinnan yläpuolella.

Vesi- ja rantamaisemassa keskeisiä mäkiiä kaava-alueella ovat mm. Kiikarvuori (Äijävesi, Tallivirran kaakkoisranta), Maukosvuori (Syväjärvi, Tervalampi), Rämäkkövuori (Hankaveden Pitkälahti) ja Kokkovuori (Liimattalansalmi). Myös kaava-alueen tuntumassa sijaitsevilla Huuhko-, Peura- ja Tyyrinvuorella sekä Kilpimäellä lähimäkineen on merkitystä alueen maisemakuvassa. Kallioisia rantoja kaava-alueella on monin paikoin: Pitkälähdellä, Syväjärvellä, Tervalammella, Toholähdellä ja Tallivirralla.

Maaston korkeimmat kohdat kaava-alueella ovat lähes sata metriä läheisten järvien pinnan yläpuolella (esim. Kiikarvuori (190 m) sekä Maukosvuori ja Rämäkkövuori (180 m merenpinnan yläpuolella).

Rautalammin kirkonkylän keskustan läpi kulkee merkittävä harjujakso: Pörölänmäki-Rautalampi-Kerkonkoski. Tämä harju noudattaa samaa muotoa kuin muutkin Pohjois-Savon harjut. Ne ovat selkeitä kohomuotoisia selänteitä, joiden lievealueilla levittäytyvät paikoitellen laajat rantakerrostumat. Harjujaksot seuraavat järviältaiden ja kalliomäkien välisten laaksopainanteiden kuvastamaa kallioperän kaakko-luodesuuntausta. Kaava-alueella mm. Latsinmäellä esiintyy loivapiirteisiä paiste- ja varjorinteitä sekä suppia ym. harjuille luonteenomaisia muodostumia.

Vesistöt

Pohjois-Savolle on tunnusomaista vesistöjen runsaus. Maakunnan pinta-alasta huomattava osa, yli 17 % on vettä. Lukuisat järvet yhdistyvät jokien, salmien ja koskien välityksellä monihaaraisiksi, sokkeloiksi vesireiteiksi. Nämä vesistöreitit ovat olleet tärkeä kulkuväylä maakunnan sisällä ja toimineet yhdyssiteinä muuhun maahan. (Koskinen, 15)

Vesistöalueet ja vedenjakajat

Savonseudon vedenjakajavyöhyke erottaa Kymijoen ja Vuoksen vesistöalueet toisistaan. Etelässä vedet virtaavat vapaasti kohti Kallavettä ja edelleen Saimaata. Kymijoen vesistön latvavesiin kuuluva Rautalammin reitti on luonteeltaan karu ja kokonaisuutena lähes luonnontilainen. Keiteleen kanava yhdistää Rautalammin reitin Päijänteeseen. Rautalammin reitillä veden laatu on hyvä. (Koskinen, 15)

Rautalammin reitin vedet laskevat Koskelovedestä Tyrvirran kautta Lonkariin (1,5 km²) ja edelleen Äijäveden (2,4 km²). Rautalammi (1,6 km²) laskee Liimattalansalmen kautta Äijäveden sivuten Äijä- ja Hankaveden erottavaa luode-kaakko -suuntaista harjumuodostumaa. Vedet virtaavat Äijävedestä edelleen Tallinvirran kautta harjumuodostuman eteläpuolella sijaitsevaan Hankaveteen. Äijä- ja Hankaveden vedenpinta on 96,1 metriä ja Syväjärven vedenpinta on 104,2 metriä merenpinnan yläpuolella. Kaava-alueen järvistä korkeimmalla sijaitsee Palolampi (113,6 metriä merenpinnan yläpuolella).

Järvet ovat melko syviä; vesien syvyys vaihtelee Äijävedessä yleensä 3-10 metriä mutta Toholahdessa syvyys on jopa 19 metriä ja Tallinvirrassakin 16 metriä. Syväjärven ja Hankaveden Pitkälähdessä syvyys on paikoittain yli 20 metriä. Savijärven ja Kilpilammen puolestaan vain vajaa 10 metriä. Kaijässä ja Palolammessa vettä on vain muutamien metrien verran.

Tulvakorkeus

ELY -keskuksen suositus tulvakorkeudeksi Rautalammin reitin järvien Hankavesi-Lonkari välillä on 97,50. Suositukseen on vielä lisättävä avointen ulapoiden rannoilla käytettävä aaltoiluvara, jonka suuruus määräytyy vapaan ulapan ja rannan kaltevuuden perusteella. Aaltoiluvaran määrittämisessä voidaan käyttää apuna alla olevaa taulukkoa, missä on ulapan pituuden ja rannan kaltevuuden perusteella ilmoitettu aallon pystysuora nousukorkeus tasapohjaisella ja kivikkoisella rannalla. Taulukkoa laadittaessa on otettu perustaksi ns. merkitsevä aallonkorkeus, joka tarkoittaa niiden korkeimpien aaltojen keskikorkeutta, joiden lukumäärä on 1/3 kaikista aalloista. Tarkasteltavaksi tuulen nopeudeksi on valittu 12 m/s, jollainen tuuli esiintyy ulapalla keskimäärin kerran kuukaudessa. Todennäköisyys tätä kovemman tuulen ja huipputulvan esiintymiselle yhtä aikaa on hyvin pieni.

Taulukko 1. Aallon likimääräinen nousukorkeus tasapohjaisella rannalla (T) ja karkealla kivikkorannalla (K) erilaisilla rannan kaltevuuksilla.

Ulapan pituus (km)	AALLON NOUSUKORKEUS (cm) Rannan kaltevuus								
	1/30 T	1/10 T	1/5 T	1/4 T	1/4 K	1/2,5 T	1/2,5 K	1/1,5 T	1/1,5 K
0,2	5	5	10	15	5	25	10	35	10
0,6	5	10	20	30	10	45	15	55	20
1,0	5	15	25	40	15	60	20	70	25
2,0	10	20	35	55	20	80	30	95	35
4,0	15	30	50	75	30	115	40	135	45
6,0	20	35	55	90	35	135	50	160	55
8,0	20	40	75	115	45	165	65	185	70
10	25	50	85	130	55	190	75	210	80
20	30	70	115	175	75	255	100	280	110
40	45	100	165	250	105	365	140	400	160

MAISEMAKUVA

Rautalampi kuuluu Ympäristöministeriön jaottelussa Itäisen järvisuudun maisema-maakuntaan ja siinä Keski-Suomen järvisuuteen. Maisemamaakuntien jaon on laatinut ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmä 1993. Jakoa on hyödynnetty, kun kulttuurimaiseman eri piirteistä on tehty valtakunnallisia ja maakunnallisia tarkasteluja ja arviointoja.

Rautalammin etelä- ja pohjoisosa eroavat korkokuvaltaan toisistaan huomattavasti. Eteläosa on jylhää vuorimaata, pohjoispuolisko matalampaa ja tasaisempaa, loivien maastomuotojen luonnehtimaa aluetta, jossa mäet, kumpareet ja selänteet kohoavat harvakseltaan ympäristöstään. Rajalinja kulkee jokseenkin kirkonkylän kautta: Huuhko-, Palo-, Tyyrin- ja Kokkovuori sekä Kilpimäki lähimäkineen kuuluvat eteläisen vuorimaan pohjoisimpiin kohoimiin.

Rautalammin kirkonkylä sijaitsee maiseman solmukohdassa, jossa vesistöt rajaavat harjuselännettä. Se on myös Rautalammin vesireitin solmukohta, jossa kapeikot ja pienemmät järvet yhdistävät Hankaveden Koskeloveteen. Polveilevat, karut ja kirkkaat vesistöt ovat syntyneet rikkonaisen kallioperän murroksiin. Loivemmilla rannoilla ja harjun liepeillä on hienojakoisen maalajin kerrostumia, jotka ovat viljelyssä. Rantojen asuttua ja viljeltyä vyöhykettä ympäröivä maisema on jyrkkäpiirteisten mäkien ja kallioiden luonnehtimaa metsäistä vuorimaata.

Luoteis – kaakko -suuntaiselle hiekkaharjulle sijoittuva kirkonkylän keskustaajama rajautuu koillisessa Äijäveden vesistöön ja eteläosiltaan Syväjärveen sekä Hankavedestä pistäviin kapeisiin lahtimuodostelmiin sekä niiden välisiin moreenikannaksiin ja -harjuihin. Maasto on voimakkaasti kumpuilevaa. Kirkonkylän ympäristö on luonnonmaisemiltaan vaihteleva ja monipuolinen: kauniita kallioita, jylhiä metsiä, harjumaismaa, kapeikoita ja suojaisia lahdenpoukamia, pieniä saaria ja monimuotoisia rantoja.

Kirkonkylän pohjoispuolta hallitsee kulttuurimaisemakokonaisuus, joka muodostuu Sahalan ja Korholan suurtilojen viljelyaukeista, niitä yhdistävistä vesikapeikoista ja peltoaukeiden väliin jäävästä kallioisesta niemikkeestä. Suurtilat ovat maiseman dominantteja, näkyen avoimien peltojen kautta laajalle.

Toholahden sillalta luoteeseen katsottaessa avautuu vuosisatainen kulttuurimaisema Äijäveden rannalle. Oikealla on Eepperin talo rantapeltoineen, taaempänä Karjalan kartano rakennuksineen ja vielä kauempana näkyy Sahalan kartanon maita. Järven toisella rannalla ovat Lassilan ja Pappilan rakennukset.

Ranta- ja harjumaismaa on kirkonkylällä osittain umpeutunut ja arvorakennukset peittyvät puiden lehvästöjen taakse (vrt. kuvapari Rautalampi ennen ja nyt).

Kuvat 2 ja 3. Rautalampi ennen ja nyt. Vasemmalla kuva kirkonkylästä 1950-luvulta. Oikealla nykytilanne.
Kuvat: Rautalammin kunta.

TAAJAMAKUVA

Taajamakuvan kannalta tärkeitä kohteita ovat Rautalammin kirkon ja keskusraitin sekä Pestuuraitin ja Mantankujan muodostamat kokonaisuudet (Pohjois-Savon maakuntakaava 2030, kohdenumerot MA1-v 001 ja MA1 007). Kirkko ja keskusraitti on luokiteltu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi. Pestuuraitti ja Mantankuja on luokiteltu maakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi.

Historia on edelleen voimakkaasti läsnä Rautalammin keskusraitilla sen varteen sijoittuvien useiden historiallisten rakennusten kautta. Aivan ydinkeskustassa kirkkoa vastapäätä ovat historialliset rakennukset, Vanha Peura ja Lassilan puustelli (Pilvenpiirtäjä), jääneet 1970 -luvulla suoritettua kantatie 69 korotuksen jalkoihin (Kuva 5). Rakennusten perustusten jääminen liian matalalle tiehen nähden on uhka niiden säilymiselle. Valumavesiä on vaikea ohjata pois rakennuksen seinustalta.

Kuvat 4 ja 5. Vasemmalla Rautalammin kirkonkylän raittia 1950-luvulla. Kuva: Rautalammin museo. Oikealla näkymä raitilta tänään. Tien takana näkyy kantatien 69 korotuksen jalkoihin jäänyt historiallinen "pilvenpiirtäjä". Kuva E. Söderström.

Raitin tilarakenne muodostuu paikoittain kovin leveäksi kirkonkylän palvelutoimintaan liittyvien avoimien asfaltoitujen paikoitusalueiden reunustaessa raittia (kuvat 6 ja 7). Tätä tilannetta voitaisiin parantaa pienin tilaa jäsentävin ja rajaavin toimenpitein (ks. kuva 8)

Kuvat 6 ja 7. Vasemmalla kunnantalon piha. Oikealla marketin edusta raitin itäpäässä. Raitille aukeavat asfalttikentät hajottavat raitin perinteistä tilarakennetta. Kuvat E. Söderström ja R. Suikkari.

Keskusratin Ilmettä voitaisiin muuttaa viihtyisämmäksi suhteellisen pienin konstein avaraa ja väljää Keskusraittia tiivistämällä ja kaventamalla

- Kinteistöjen reunat rajataan pensas- tai puuaidoilla

- Ajoväylä erotetaan kevyenliikenteen väylästä puurivistöillä

- Myös nopeudet laskevat, kun ajoväylä tuntuu kapeammalta

- Ajotien korkeutta säädetään Keskusraitin varrella sijaitsevien vanhojen rakennuksien mukaan niiden säilymisen vuoksi

Kuva 8. Ehdotus raitin katutilan jäsennoimiseksi paikoitusalueiden edustalla. Illustraatio: E. Söderström.

Kirkko on edelleen yksi kirkonkylän taajaman ja maiseman dominanteista, mutta se on osittain jäänyt metsän peittoon (vrt. kuvapari 2 ja 3 Rautalampi ennen ja nyt sekä kuvat 9 ja 10). Jyväskylän suunnasta keskustaa lähestyttäessä, kirkontorni näkyy hetken jo kaukaa, kadoten puiden taakse lähempänä keskustaa.

Kuvat 9 ja 10. Kirkko raitin varresta nähtynä sekä näkymä Toholahden sillalta luoteeseen (kirkko punaisen nuolen kohdalla). Kirkko peittyy puuston taakse eikä enää näy maisemassa kuten aiemmin. Kuvat R. Suikkari.

Vesikapeikkojen, pelto- ja niittyaukeiden ja kallioiden vuorotteleva maisema tarjoaa useita kauniita näkymiä aivan kirkonkylän asutuksen kupeessa. Vanhat, osin jo kilpikaarnoittuneet männyt pääraitin ja pienempien teiden ja katujen varsilla korostavat kyläkuvan arvokasta ilmettä.

Kuvat 11 ja 12. Näkymä Pitkälahdelle Rämäkkövuorelta sekä uimarannalta aivan kivenheiton päässä keskusraitilta. Kuvat R. Suikkari.

Kuvat 13 ja 14. Syväjärven uimaranta sekä näkymä Karjalan pelloilta Äijäveden yli kirkonkylälle. Kuvat E. Söderström.

Kuvat 15 ja 16. Vasemmalla näkymä Toholahdesta kaakkoon. Taustalla kohoaa Peuravuori. Kuva. E. Söderström. Oikealla näkymä Kiikarvuoren laelta pohjoiseen, kohti kirkonkylää. Kuva R. Suikkari

RAUTALAMMIN ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET JA -KOhteET

Arvokkaat maisema-alueet

Kaupunkikuvan kannalta arvokkaat maisema-alueet edustavat suomalaista maalaismaisemaa parhaimmillaan. Ne on nimetty maisemanhoidon edistämistä varten. Rautalammilla on nimetty kaksi arvokasta maisema-aluetta.

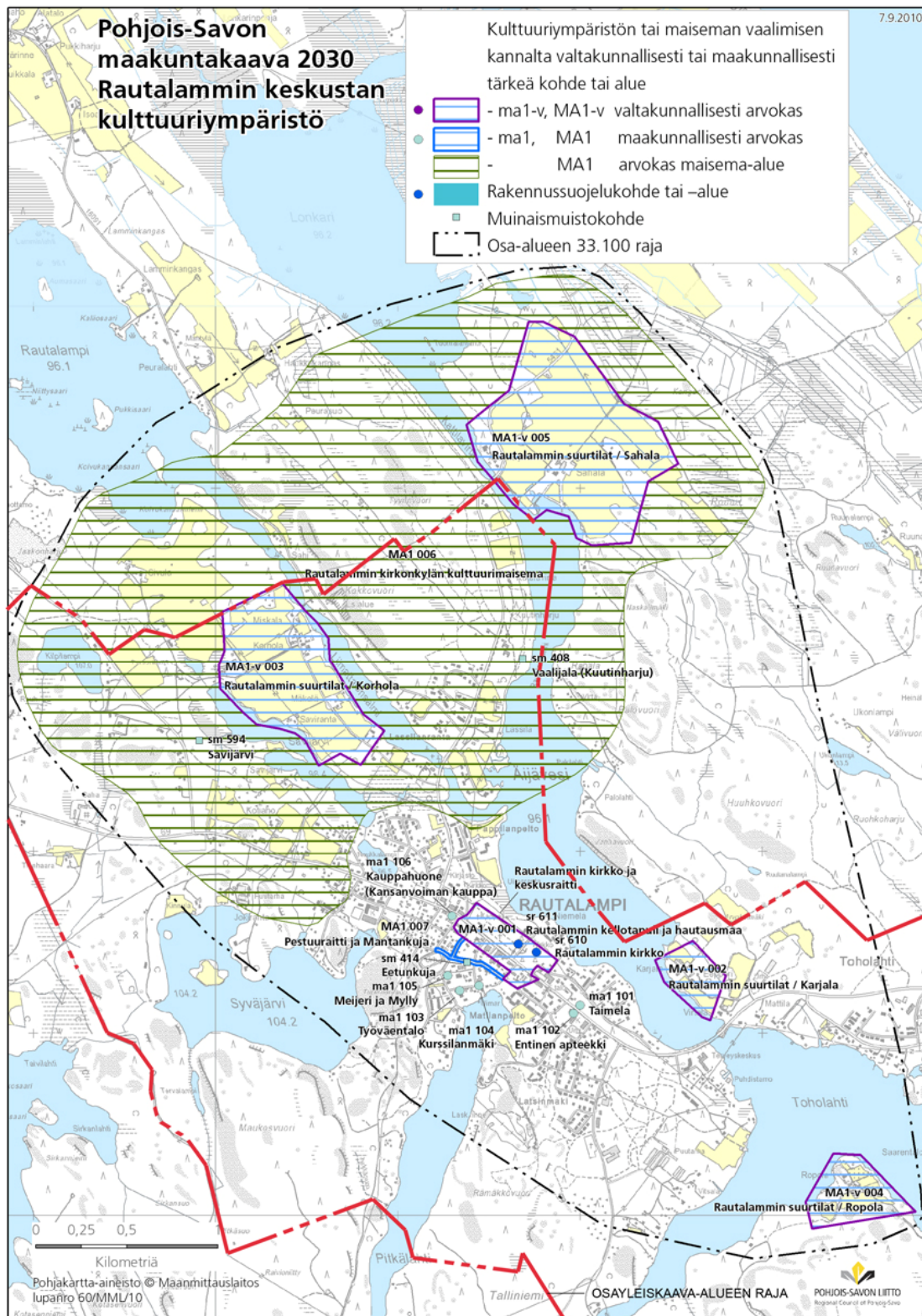
Saahkarin-Myhinpään museotie on ainoa Valtioneuvoston päätöksellä valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi ja -nähtävyydeksi listaama kohde Rautalammillä. Tie sijaitsee kirkonkylästä kaakkoon, kirkonkylän osayleiskaava-alueen ulkopuolella. Saahkarin-Myhinpään tie kulkee jylhäpiirteisessä pohjoissavolaisessa metsä- ja järvimaisemassa, maastonmuotoja kauniisti myötäillen. Se johtaa Ihalaiskylältä Rautalammin kirkolle. Maantietä alettiin rakentaa vuonna 1901, ja kyläpolkua muistuttava ratsutie levennettiin maantiekseksi vuonna 1909 - 1912 kyläläisten urakatöinä. Maantie hyväksyttiin tiemuseokohteeksi vuonna 1982. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi on meneillään, ja sen on määrä valmistua vuoden 2015 loppuun mennessä.

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisema

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisema on arvioitu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi Ympäristöministeriön vuoden 2009 maisemainventoinnissa sekä Pohjois-Savon vuonna 2011 vahvistetussa maakuntakaavassa 2030 (kohdenumero MA1 006). Kulttuurimaisema sijaitsee suurimmaksi osaksi kirkonkylän osayleiskaava-alueella. Rajaukseen kuuluu kirkonkylän pohjoispuolen kulttuurimaisemakokonaisuus, joka muodostuu Sahalan ja Korholan suurtilojen viljelyaukeista, niitä yhdistävistä vesikapeikoista ja peltoaukeiden väliin jäävästä kallioisesta niemekkeestä.

Ympäristöministeriön maisemainventoinnin arvioinnissa todetaan, että Rautalammin vanhan emäpitäjän *kartanomaisten mautilojen muodostama maisema* on Pohjois-Savossa ainutlaatuinen. Historiallisen kulttuurimaiseman luonnetta ja näkymiä on muuttanut eniten Äijäveden itärannan avoimen peltomaiseman rakentuminen taajamaksi. Eri toiminnot sijoittuvat kuitenkin maisemaan luonteille vyöhykkeille ja maisema on elävää ja kerroksellista. Kartanoympäristöt luovat taajaman rajoille arvokkaita avoimia kulttuurimaisemavyöhykkeitä.

Kartanoympäristöt näkyvät vesistöjen ja peltoaukeiden muodostamassa maisemassa toimien kiintopisteinä - maiseman dominantteina yhdessä maiseman taustalla kohoavien jyrkänteisten kalliomuodostumien kanssa.

Kuva 17. Ote Pohjois-Savon maakuntakaavan 2030 liitteestä, osoittaen kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeät kohteet tai alueet. Punainen katkoviiva on kaavoittajan toimesta lisätty osoittamaan kirkonkylän osayleiskaava-alueen rajan.

Arvokkaat kallioalueet

Kallioalueiksi on luokiteltu avokallioiden lisäksi kallioalueet, joiden maanpeite on korkeintaan 1 m.

Maukosvuori

Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta valtakunnallisesti arvokkaaksi kallioalueeksi on Rautalammillä luokiteltu 8 kohdetta (Husa et al. 2001, *Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Pohjois-Savossa*. Suomen ympäristökeskus, alueelliset ympäristöjulkaisut 214, 18–20):

Nro	Kallioalue	Karttalehti	Arvoluokka
29	Pölyvuori-Iso Niinivuori	3223 08	3
30	Mustikkavuori-Ristilamminvuori	3223 08	2
31	Olkivuori-Ahvenlamminvuori	3223 08	3
32	Niinimäki-Ruunavuori	3223 08, 11	3
33	Roninvuori-Romuvuori	3223 08, 12	4
34	Kuikkavuoren kallioalue	3223 09	2
35	Enonniemi-Kalajanvuori	3223 09	2
36	Maukosvuori	3223 09, 12	3

Näistä vain *Maukosvuori* (kohdenumero 36) sijaitsee kirkonkylän osayleiskaavan suunnittelualueella. Maukosvuoren arvoluokitus on 3: hyvin arvokas kallioalue. Jyrkkärinteen ja metsäpeitteinen Maukosvuori hallitsee etenkin Syväjärven pohjoisrannalta avautuvaa vesi- ja rantamaisemaa. Erityisesti vuoren keski- ja itäosassa on kalliojyrkänkeitä, silokallioita ja louhikoita, mutta ne eivät sanottavammin näy vesille. Rinteillä metsä on havupuuvalttaista, itäosassa vanhahkoa ja melko luonnontilaista. Kallioisimmilla paikoilla kasvaa harvahkoa männikköä.

Maukosvuoren tärkeimpien tekijöiden arviointi (Husa et al 2001, 106):

GEOLOGINEN ARVO: 3	Muut arvot:
BIOLOGINEN ARVO: 3	Historialliset arvot: 4
MAISEMA-ARVO: 3	Monikäyttöarvot: 4
	Muuttuneisuus: 4
	Lähiympäristön arvot: 3

Suomen ympäristökeskuksen selvityksessä *Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Pohjois-Savossa, alueelliset ympäristöjulkaisut 214* (Husa Jukka et al. 2001, 106) kuvataan Maukosvuoren maisemalliset ominaisuudet seuraavasti:

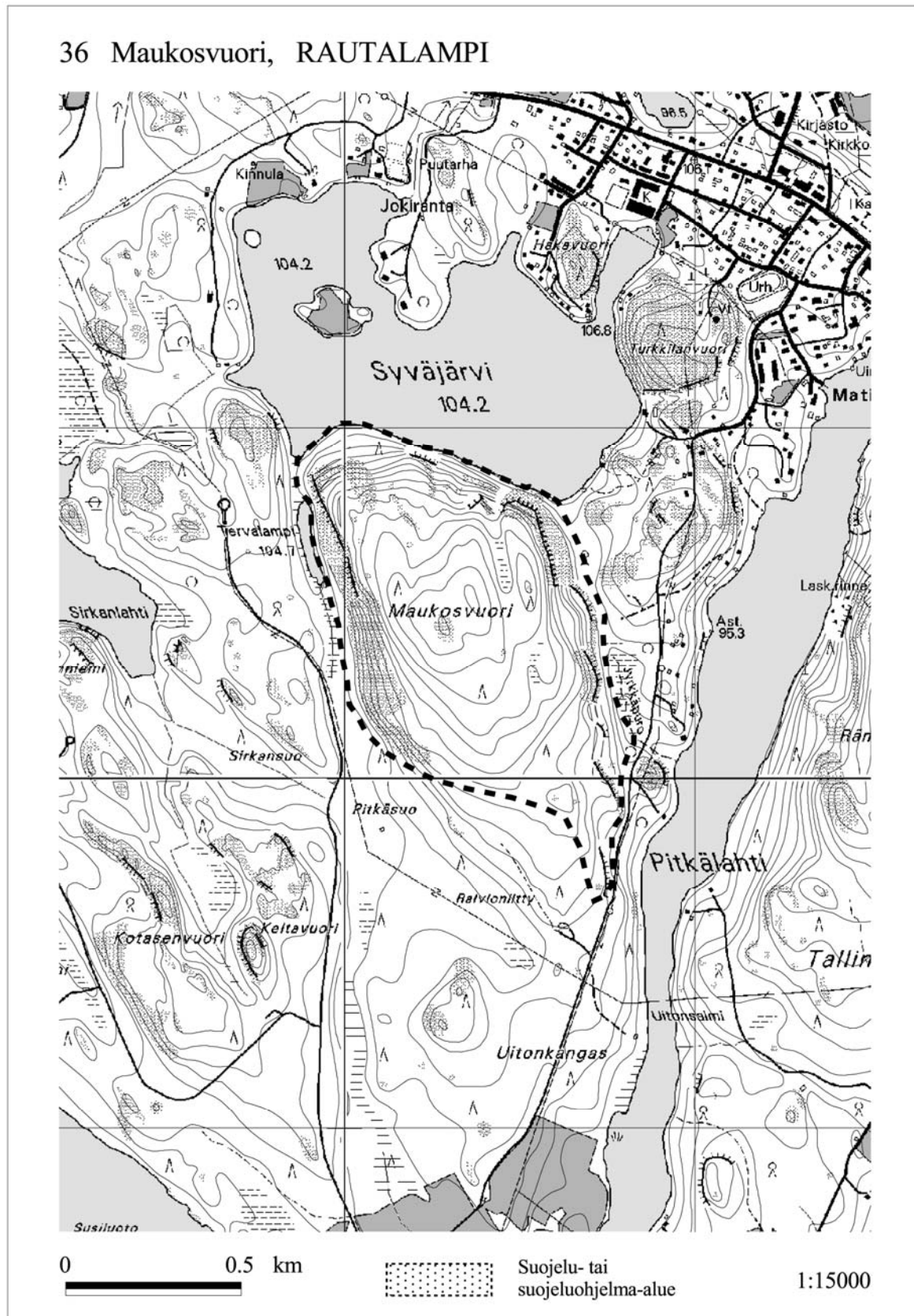
Maukosvuori rajautuu pohjoisreunasta Syväjärveen ja erottuu parhaiten ympäristöön järven pohjoispuolelta katsottaessa. Jyrkkäpiirteisenä kohoava kalliomäki näkyy järveltä ja idästä, Maukolantielta metsäisenä kumpareena. Itärinteen kalliot eivät erotu lähimaisemassa tiheän puuston seasta kuin 50 metrin päähän. Koillispuolella kymmenmetrinen seinämä näkyy päinvastoin hyvin järvelle. Länsijyrkänteen päältä näkee puuston estämättä yli 5 km päähän länteen. Länsipuolella, vaarojen takaa erottuu hyvin Hankavesi ja sen rantapellot. Luoteessa näkyy Kilpimäki ja horisontissa siintää kaukaiset vaaranrinteet. Tervalampeen viettävässä rinteessä on muutamia kilpikaarnapetäjiä, mutta Maukosvuoren laki ja sen eteläinen rinne ovat taimikkoa tai avohakkuualueita. Koillisjyrkänteen päältä näkee Rautalammin kirkonkylälle ja kalliolle kantautuu kylän ääniä. (Husa et al. 2001, 106).

Maukosvuoren lakiosa on moreenipeitteistä, loivasti kumpuilevaa maastoa, jossa on vain vähän kalliopaljastumia. Maukosvuoren geomorfologisesti ja maisemallisesti edustavin osa-alue sijaitsee mäen länsireunalla Tervalammen eteläpuolella olevan noin 15 m korkean jyrkänteisen kallioseinämän alueella, jossa näkyy mannerjäätikön kuluttava vaikutus edustavasti. Kvartsimontsoniitin voimakkaan vaakarakoilun ja mannerjäätikön synnyttämät jyrkännemuodot muistuttavat päälle kasattuja patjoja, jonka reunat pullistuvat kaarevasti ulospäin. Osa kallionlohkoista on ulkonevia, osa syvennyksiä. Laattamaisten lohkojen reunat ovat pyöristyneet ja silokallioipinoilla on jäätikön uurresuunnat selvästi näkyvissä. Jyrkänteisen länsirinteen yläosassa lähellä lakea on viistojyrkkiä tavanomaista laajempia, harvammännikköisiä silokallioita. Tervalammen pohjoispuolella on 8 metrin korkuinen ylikalteva ja runsasrakoinen seinämä. Siinä jyrkänteisen kalliorinteen kokonaiskorkeus on noin 35 m. Maukosvuoren koilliskulmassa on 12 m korkea sileä ja harvaan kuutiorakoillut pystyseinä. Tämän kaakkoispuolella seinämä on mutkitteleva ja lohkoutunut vaakarakoja pitkin isoiksi lohkeiksi. Itärinne on 30 m korkea ja kohoaa porrasmaisena laelle. Siinä yksittäiset seinämäpinnat ovat parhaimmillaan 5 m korkeita.

Alueen kallioperä kuuluu svekofennialaisiin pyrokseenigranitoideihin. Kivilaji on keski- ja tasarakeista kvartsimontsoniittia, jossa on tasaisesti tummanvihreitä pyrokseenirakeita. Paikoin kivessä esiintyy hieman kookkaampia kalimaasälpähajarakeita. Tervalammen pohjoispuolella on kalliossa puolen metrin

paksuinen karkearakeinen pegmatiittijuoni. Alueen kvartsimontsoniitille on yleistä selvä kuutiorakoilu ja etenkin jyrkänteiden alueella näkyvä voimakas vaakarakoilu.

Maukosvuoren kaavamerkintäsuositus on MY: maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja.

Kuva 18. Maukosvuori. Lähde: Husa et al, 2001, 107. Valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltu alue on rajattu katkoviivalla.

Kokkovuori

Liimattalansalmen pohjoisrannalla sijaitseva Kokkovuori on osoitettu maakuntakaavassa pieneltä osin **SL** -merkinnällä (SL 557), jolla osoitetaan luonnonsuojelulain nojalla suojeltuja tai suojeltavaksi tarkoitettuja alueita. Kyseessä on lehto vuoren lounaisrinteellä. Kokkovuori jatkuu varsinaisen luonnonsuojelualueen molemmin puolin Liimattalansalmen suuntaisina jyrkänteinä.

Rämäkkövuoren louhikko

Rämäkkövuoren louhikko on luokiteltu **Metsälain (10§)** mukaiseksi erityisen tärkeäksi elinympäristöksi. Kohde on näyttävä suurilohkareinen louhikko jyrkällä Pitkälähteen laskevalla rantarinteellä vanhan laskettelurinteen vieressä. Puusto on valtaosaltaan harvahkoa ja vanhahkoa mäntyä, jonka joukossa on vähänlaisesti koivua ja kuusta - myös väli- ja alispuuna. Keskiosalla rinnelouhikkoa ei juuri ole puustoa. Kasvillisuus on kuivahkoa kangasta.

Kiikarvuori

Suurmaiseman kannalta visuaalisesti tärkeänä voidaan pitää myös Toholahden etelärannalla ja Tallivirran kaakkoisrannalla sijaitsevaa *Kiikarvuorta* avokallioineen ja jyrkänteineen. Vuori hallitsee Toholahden pohjoisrannalta etelään päin avautuvaa maisemaa aina Toholahden sillalle asti näkyen järvimaiseman taustalla. Erityisen jylhä, vesi- ja rantamaisemassa edukseen erottuva osa on vuoren lounainen, Tallivirtaan rajautuva rinne (Vm2, Knuutinen 1989). Vuoren päältä avautuu näkymä Talliniemeen kohti kirkonkylää ja juurelta aivan Tallivirran rannassa kulkevalta vanhalta tielinjaukselta Tallivirralle kohti Hankavettä.

Kaavamerkintäsuositus: MY - Maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristö-arvoja.

Paikallisesti arvokkaiksi ja vähemmän merkittäviksi kallioalueiksi on Rautalammilla luokiteltu 8 kohdetta: Vuoreisenvuori, Vahvavuori, Iso Pärsnämäki, Paunonvuori, Rappuvuori, Tökrönvuori. Näistä yksikään ei sijoitu kirkonkylän osayleiskaavan suunnittelualueelle. (Husa et al. 2001, 143).

Arvokkaat peltoalueet

Rautalammin kirkonkylän kulttuurimaisema, keskustan pohjoispuolen vesistöjen, Äijäveden, Liimattalansalmen ja Savijärven, rajaamien suurtilojen ja viljelysaukeiden muodostama kokonaisuus on maakuntakaavassa arvioitu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi (MA1 006). Ks. tarkempi kuvaus ja kartta, sivut 12–13.

Kaavamerkintäsuositus MA.

LÄHTEET

Husa Jukka et al. *Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Pohjois-Savossa*. Suomen ympäristökeskus, alueelliset ympäristöjulkaisut 214, Oy Edita Ab, Helsinki 2001.

Knuutinen Jorma & Pakarinen Raimo: *Miekka-, Koskelo- ja Äijäveden, Lonkarin, Rautalammen, Sääks- ja Kalajanjärven sekä eräiden muiden järvien ja lampien luonto- ja maisemaselvitys*. Rautalampi, 2002.

Knuutinen Jorma: *Rautalammin arvokkaat luontokohteet*. Rautalammin kunta, ympäristönsuojelulautakunta, Rautalampi 1989.

Koskinen Mervi: *Pohjois-Savon maakunnallinen maisemaselvitys*. Pohjois-Savon ympäristökeskus, Kuopio 2010.

Pohjois-Savon maakuntakaava 2030, vahvistettu ympäristöministeriössä 7.12.2011.

Pääjärvi, A.: *Suomen geologinen kartta. Kallioperäkartta. Rautalampi (Lehti 3223)*. Geologian tutkimuskeskus. Espoo 2000.

Rautalammin kunta, Hankavesi – Kalajanjärvi rantaosayleiskaava. Ehdotus 07042011, kaavaselostus. Pöyry Oy, 2011.

Rautalammin kunta, kirkonkylän osayleiskaava-alue, Luontoselvitys 2012. Tilatohtorit Oy 2012.
Suomen geologinen yleiskartta 1934: Maalajikartta. – Kuopio (Lehti C 3).

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet valtioneuvoston periaatepäätöksessä. Valtioneuvosto 1995.
www.ymparisto.fi/default.asp?node=1739&lan=fi#a11

LIITE 1. MAISEMAINVENTOINTIKARTTA

	SELITTEET
	Maiseman kiintopisteet - dominantit
	Maiseman/taajamakuvan kannalta positiivinen paikka 1. Kirkonkylän keskusraitti sekä Mantankuja ja Pestuuraitti 2. Rämäkkövuoren lohkareikko 3. Toholahden kosteikko 4. Vanhainkodin arboretum 5. Virranniemen louhikko
	Maiseman/taajamakuvan kannalta negatiivinen paikka 1. Rämäkkövuoren laskettelurinteen hakkuuaukko 2. Rautalammintien/Kuopiontien jäsentymätön risteysalue / avoimet pihat 3. Keskusraitin vanhat rakennukset jääneet liian matalalle tiehen nähden 4. Marketin jäsentymätön edusta ja liittymä 5. Teollisuuspihat liian avoimia tielle päin 6. Teollisuuspiha liian avoin tielle päin
	Taajamakuvan kehittämisen paikkoja 1. Kirkko jäänyt puuston peittoon - maiseman pusikoituminen 2. Avoin rakentamaton paikka keskellä keskusraittia 3. Raitin päätteenä vanha puutteellisesti maisemoitu soranottopaikka
	Kaunis näkymä
	Merkittävä jyrkänne
	Maiseman kannalta tärkeä puurivi
	Metsän peitteisyys
	Pelto tai niitty
	Kosteikko

MAISEMAINVENTOINTIKARTTA (erillinen liite)